

CSEKE PÉTER

Az Erdélyi Fiatalok szerepe az Ady-kultusz történetében

„Ady egy olyan magyarságtudat-revíziót vázolt fel – fejtette ki Láng Gusztáv a költő születésének a 120. évfordulója alkalmával Nagyváradon és Zilahon tartott előadásában –, amelynek természetes folytatása a Kós Károlyé, a Makkaié, az Erdélyi Fiataloké és a transzszilvanizmusé, amely a toleranciát vállalja gondolkodásának alapjául...”¹ Emlékeztem szerint az *Erdélyi Fiatalok* dokumentum-gyűjteménye elé írt tanulmányomban magam is ennek a felismerésnek próbáltam hangot adni,² ám amikor újraolvastam 1984-es szövegemet, azt kellett tapasztalnom, hogy bizony eléggé sommásan foglalkoztam az Ady-hatás természetével. Pedig még cenzurális okok sem kényszerítettek erre, miként Szabó Dezső és Kós Károly esetében. Az akkori viszonyok közepette Szabó Dezsőről még mindig nem lehetett érdemben írni – Mikó Imre, Fábián Ernő és Molnár Gusztáv úttörése ellenére sem –, Kós neve és munkássága pedig újból anatómia alá került. Erőfeszítéseim ilyenformán nem kis mértékben arra irányultak, hogy megpróbáljam eleve kivédeni a velük kapcsolatosan megfogalmazott vádakat.

Ady munkássága és szellemi hatása szerencsére nem szorult ideológia-kritikai tisztázásra. Miként Láng Gusztáv is utal rá: a második világháború utáni marxista irodalomtörténet-írás Adyt besorolta saját ideológiai előtörténetébe.³ Könnyedebben átsiklottam volna hát fölötte? Vagy pedig abból is adódik az aránytalanság, hogy magában a folyóiratban jóval kevesebb szó esik Adyról, mint Móriczról és Szabó Dezsőről? Tény, hogy az Ady-hatás elsősorban a húszas években – tehát jóval a folyóirat megindítása előtt – volt meghatározó jelentőségű, amikor a kisebbségi helyzetbe szakadt magyar nemzetrészek fiataljai eszmélkedni kezdtek. Móricz, Szabó Dezső, Kós Károly, Makkai Sándor viszont az új helyzetből adódó felismerésekkel szembesítette folyamatosan őket. Minden bizonnyal ezért érezkelhettem úgy, hogy velük kell foglalkoznom behatóbban.

Mai szemmel olvasva egyenesen megdöbbenő, hogy ez az értelmiségi pályára készülő fiatal nemzedék még a harmincas évek fordulóján is arra kényszerült, hogy megvívja a maga harcát Adyért, illetve Adyval – önmagáért. László Dezsőnek, az *Erdélyi Fiatalok*

¹ Vö.: -jl- [Józsa László]: *A 120 éves örökifjú*. Szilágyság, 1997. november 21.

² Cseke Péter: *Szellemi műhely – közéleti iskola*. In: *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták (1930–1940)*. Közzéteszi dr. László Ferenc és Cseke Péter. A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket Cseke Péter írta. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1986/1990. 5–79.

³ Láng Gusztáv: *Szent Lélek hajdani lovagja*. In: Ady Endre: *Élet*. Publicisztikai írások. Válogatta Láng Gusztáv. Literator Könyvkiadó, Nagyvárad, 1997. 167–170.

szerkesztőjének 1973-as visszaemlékezésében olvasható: „1922-ben érettségiztem. Jó nevű református kollégiumban. Utolsó gimnáziumi évemben ünnepelték és ünnepeltük Petőfi születésének századik évfordulóját. Magyartanárunk egy féléven át nagy lelkesedéssel beszélt Petőfiről. Hálásak is voltunk érte. Érettségi írásbeli dolgozatunk címe: *Petőfi Sándor helye a magyar irodalomban*. Tudtuk, hogy ki volt ő, kik voltak az elődei, de az *utána* következő magyar líráról nem hallottunk semmit. Tanárunk egy alkalommal megkérdezte: ki a legnagyobb magyar lírikus? Egyik osztálytársunk, aki három éven át Budapesten tanult, magától értetődően vágta ki: Ady Endre. A feleletre borzalmas szidás és majdnem kicsapás következett.”⁴

Ami meg is történt az *Erdélyi Fiatalok* későbbi spiritusz rektorával. Jancsó Béla ugyanis alig tizenhét évesen (a *Remény* című önképzőköri diáklap 1921. január elsejei számában) szembe mert szállni püspökével, a főhatalom-változás után egyébként sok tekintetben kiemelkedő szerepet játszó Nagy Károllyal, aki – miként azt Mikó Imre feljegyezte – a középosztályi ökonzervatív nézeteit osztva vallás- és nemzetellenességgel vádolta az ifjúságot, amiért az a legfrissebb európai szellemi áramlatok képviselőivel (Anatole France, Nietzsche, Schopenhauer, Oscar Wilde), valamint Ady Endrével foglalkozik. Akit – horribile dictu! – egyenesen a háború elvesztéséért tartottak felelősnek. Jancsó már akkor a magyarság és egyetemesség összhangjának megteremtésében látja eszmélkedő nemzedékének hivatását. „Ez a mi hitünk – írja. – És ezért a hitért, ezért az egyedüli megváltásért küzdünk, harcolunk mindennel és mindenkivel, mert ez a hit az, amely az új boldogságos fejlődés egyedüli feltételeit nyújtja a kivérzett, elgyötört emberiségnek.”⁵

A húszas években uralkodó Ady-ellenességen jótékonyan változtat aztán Makkai Sándor 1927-ben megjelent munkája, a *Magyar fa sorsa*, amelynek frontáttörő szerepét elsőként a Soli Deo Gloria diákszövetségnek és a csehszlovákiai magyar főiskolások Szent György Körének (a Sarló elődjének) a tagjai ismerték fel. Kevesen tudják ma már, hogy Makkai ezt a könyvét egykori mesterének és példaképének, Ravasz Lászlónak az egyik előadásában (*Dekadencia és megújulás a magyar szellemi életben és irodalomban*) elhangzott vádak cáfolataként írta meg a Soli Deo Gloria kérésére. A diákszövetség teológiai tanár elnöke persze azt hitte, hogy Makkai – az akkori egyházi felfogásnak megfelelően – Ady-ellenes könyvet fog írni. Szerette volna hát keresztülvinni, hogy a szövetség választmánya utasítsa vissza a kéziratot. „A választmány diáktagjai azonban leszavazták a tanár-elnököt – írja László Dezső. – A könyvet kiadták, az elnök pedig lemondott tisztségéről.”⁶

A budapesti Bartha Miklós Társaság alig látott hozzá 1928 tavaszán az „ezer magyar diák Ady-ünnepének” előkészítéséhez, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Berzeviczy Albert máris veszedelmesnek ítélte az Erdélyben és a Felvidéken is ébredező Ady-kultuszt.⁷ A Kisfaludy Társaság 1928. április 22-i ünnepi közgyűlésén elmondott beszédé-

⁴ László Dezső: *Erdélyi Fiatalok*. Korunk, 1973. 6. 923–929.

⁵ Mikó Imre: *Jancsó Béla irodalmi hagyatéka*. In: J. B.: *Irodalom és közélet*. Bukarest, 1973. 9–10.

⁶ László Dezső: *I. m. I. h.*

⁷ Asztalos Miklós, a Bartha Miklós Társaság alapító-elnöke már 1923-ban nyolc előadásból álló Ady-szemináriumot tartott Budapesten a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületében (a MBT elődjében).

nek tanúsága szerint attól tartott, hogy Ady versei alapján az utódállamok ifjúsága „megutálja azt a régi Magyarországot, amelytől a sors elszakította őt, és amelybe, ha Adynak hitelt ad, valóban nincs semmi oka visszavágnia. Hiszen a nagynak ismert magyar költő hirdeti, hogy a régi Magyarországot basák uralma volt, urak gazsága, elnyomatás és rablás: örüljön hát az elszakadt magyar, hogy most új urakat kapott!”⁸ Ma már világosan látjuk azt is, amit 1997-ben Láng Gusztáv így fogalmazott meg: „Trianon után minden nemzeti önkritika bomlasztó tényezőnek, a magyarságra mért »történelmi büntetés« előzetes igazolásának tünt, önként vállalt hátránynak a »nemzetek versenyében«. A történelem utólag mégis a költőt igazolta, megmutatva, hogy hová, milyen katasztrófákhoz vezet ez a »verseny«. Nem Ady hibája, hogy a példát, melyet a magyar nemzettudat átalakítására, »önzetlenítésére« néhány kortársával együtt mutatott, hazájában is kevesen követték, a magyarsággal »versenyben« álló nemzetek hangadó értelmiségének körében pedig úgyszólván senki.”⁹

Bár a szóban forgó Makkai-kötet recepciótörténetének a megírásával adósunk még mind az Ady-, mind pedig a Makkai-kutatás, az írói visszaemlékezések arra utalnak, hogy a *Magyar fa sorsa* az egész Kárpát-medencében megrázta az értelmiségi pályára készülő ifjúságot. Pozsonyból a Szent György Kör táviratban üdvözölte Makkait, amiért könyvével új állásfoglalásra kényszeríti a közvéleményt, és hozzájárul az új nemzedék demokratikus szemléletének a megszilárdításához.¹⁰ A kolozsvári román egyetemen ekkor már szép számban gyülekező magyar hallgatók egyre inkább felnéznek Makkaira, mivelhogy a hazafiatlanság, az erkölcstelenség és a destruktivizmus vádjával szemben megvédte Adyt, és elfogadhatóvá tette a felekezeti oktatás számára.¹¹ Magától értetődő volt hát, hogy – az ez idő tájt Eötvös-kollégista Balogh Edgár és Vass László kezdeményezésére – a Bartha Miklós Társaság Makkait kéri fel az 1928-as Ady-ünnepség egyik védnökéül. (Találón állapítja meg Tasi József, hogy a BMT működésében „voltak olyan korszakok, amikor Ady Endre nevét jogosabban írhatta volna zászlajára”.¹²)

Ez az 1928. május 19–20-án megtartott rendezvény volt egyébként a Trianon utáni demokratikus magyar diákmozgalmak kiforrási pontja. Az ünnepségre kiadott *Iffjú szívekben élek* című röpirat szerkesztői nem mulasztják el bemutatni a *Magyar fa sorsát*, a Kárpát-medencei magyar diákalakulatokhoz intézett felhívásukban pedig azt hangsúlyozták, hogy a rendezvénytől „az új magyar öntudat egyetemes megfogalmazását” várják. Vagyis Ady szellemiségének az érvényre juttatását. „Tervünk szerint – írják – az Ady Endre-ünnepség az új nemzedék most bontakozó új magyar öntudatának egyetemes jellemű megfogalmazása lesz. [...] A bennünk élő ifjú Magyarországot akarjuk kibontani, azt a szellemiséget, mely Ady Endre halhatatlan költészetéből életrevaló súlyos tanácsokat merített. *Meg kell már szólaltatnunk azt a nép eszmét, mely a zárt középosztály-öntudatot az ifjúságban a magyar munkás- és paraszttömegekért való szociális felelősség-*

⁸ Idézi Tasi József in: *József Attila és a Bartha Miklós Társaság*. Ecriture – Galéria, Bp., 1995. 37.

⁹ Láng Gusztáv: *I. m. I. h.*

¹⁰ Lásd: *Ady Endre emlékezete*. In: *Romániai magyar irodalmi lexikon I.* Bukarest, 1981. 22–30. – *Makkai Sándor*. In: *Romániai magyar irodalmi lexikon III.* Bukarest, 1994. 457–460.

¹¹ Mikó Imre: *Három nemzedék*. In: *Akik előttem jártak*. Bukarest, 1976. 6–13.

¹² Tasi József: *I. m.* 8.

érett olvasztja át és az új magyar öntudat gerincévé a faji mélységek talajos egészségét teszi. Széles hatású ifjúsági mozgatóerővé kell tennünk azt a természeti magyar nemzeti érzést, mely a magyar nemzet és államiság jogi egységének a széthullása ellenére is építő harmóniába fűzi össze négy világtáj egyetemes magyar ifjúságát.”¹³

Erdélyben már csak azért is felgyorsul ez a jótékony szemléletváltás, mivel a fiatal író-püspök művét az Erdélyi Szépmíves Céh is nyomban kiadta. Jól érzékelteti a kötet által beindított szellemi érlelődési folyamatokat László Dezső, amikor 1934-es visszatekintésében ezt írja: „Makkai Sándor Ady-könyve megismertetett Ady modern kritikai magyarságával. Adytól egy lépést tettem, és prófécijája általánosságaitól Szabó Dezső részletekbe világító zsenijének fénykörébe jutottam. Tetszett nekem ez az ember, aki a világháború után a legkritikaibb és legegységesebb magyarságot jelentette.”¹⁴ Debreczeni László visszaemlékezéseiből arra derül fény, hogy mindenekelőtt a gondolkodó, a közíró, az erdélyi sorskérdésekbe mélyen belelátó Ady szellemisége volt eligazító hatással mind a maga, mind pedig nemzedéktársai számára.¹⁵ Akik közül a szegedi egyetemről 1928-ban hazatért Jancsó Bélát kell elsőül megemlítenünk. A Tizenegyek antológiájában (1923) megjelent esszéivel, illetve a *Nyugat*-ban közreadott tanulmányaival feltűnt Jancsó Béla 1929. január 27-én „Ady Endre új korszakot nyitó egyetemes jelentőségéről beszélt” a Székelyek Kolozsvári Társaságának helyiségében szép számmal összegyűlt egyetemi és főiskolai hallgatóknak. Ady halálának tizedik évfordulóján – jegyezte fel László Dezső – Kolozsvárott ez volt az egyetlen megemlékezés élőszóban.¹⁶ Az eszméltető élményt nyújtó előadás hatására a jelenlévők megalakították a Társaság ifjúsági tagozatát, és attól kezdve minden héten olyan rendezvényeket szerveztek, amelyek a formálódó új nemzedék – a szakirodalom 1929 *nemzedékeként* tartja számon – öntudatát erősítették. Végül is ezek az összejövetelek készítették elő a harmincas évek első felében meghatározó szerepet betöltő kolozsvári értelmiségszervező műhelynek az intézményesítését. Miként a Tizenegyek megjelenésének tizenegyedik évfordulóján tartott előadásában László Dezső kiemelte: „Az ifjúságnak ez a felnőttektől különböző arca akkor világított ki még jobban, amikor 1930 januárjában megindult az *Erdélyi Fiatalok* című főiskolás lap. Gondolatvilága nagyjából megegyezett a Székely Társaság főiskolás csoportjának gondolatvilágával. Hirdette a szellemi élet gazdasági alapjainak megvizsgálását, a nemzeti közösségnek mint gazdasági alapon álló faji közösségnek a megteremtését, őszintén kezet nyújtott az itt élő többi népek fiatalságának, előtérbe állította a falut mint az erdélyi magyarság megmaradása kizárólagos letéteményesét.”¹⁷

Az 1997-es Ady-évforduló óhatatlanul Jancsó Béla 1929-es előadására irányította volt a figyelmem. Abban reménykedtem, hogy ennek írásos nyomát is meglelem a Romániai Ma-

¹³ Uő. I. m. 35., 52.

¹⁴ László Dezső: *Reálisan látó nagy magyarok családfája*. Erdélyi Fiatalok, 1934. II. 37–39.

¹⁵ Cseke Péter: *Vigyázó torony. Beszélgetések Debreczeni Lászlóval*. Bukarest, 1995. 65.

¹⁶ László Dezső: I. m. I. h.

¹⁷ Uő: *A Tizenegyektől az Erdélyi Fiatalokig*. In: L. D.: *A kisebbségi élet ajándékai*. Minerva Könyvek – 6. Kolozsvár, 1997. 43–47.

gyar Írók sorozatban napvilágot látott – máig egyetlen – Jancsó-kötetben.¹⁸ Hiszen az *Irodalom és közélet* cikkeit, esszéit, tanulmányait válogató, gondozó és körültekintő bevezető tanulmánnyal ellátó Mikó Imre igazán tisztában lehetett a megnyilatkozás önmagán túlmutató, művelődéstörténeti jelentőségével. Reménykedésem másrészt azért sem volt eleve alaptalan, mivel az írói hagyaték töredékének az ismeretében is jól tudom, hogy Jancsó Béla nemcsak előadásainak, leveleinek, hanem közlésre szánt megnyilatkozásainak a fogalmazványait is megőrizte. Az írói hagyaték számbavételét, rendszerezését pedig a haláláig Ady-rajongó testvéröcs, az irodalomtudósként tisztelt Jancsó Elemér kezdte el.

Sajnos, a kötetben még csak utalás sem történik a szóban forgó Ady-értékelésről, jóllehet László Dezső a nyilvánosság előtt is nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, hogy a válogatásban feltétlenül ott lenne a helye. Témánk szempontjából azonban mégiscsak tartalmaz meglepetést az *Irodalom és közélet*: olvasható benne ugyanis az *Ady, a fiatal újságíró* című, az *Ellenzék* 1928-as évfolyamának hasábjairól átmentett írás. Mely formája szerint könyvismertetés ugyan, ám valójában jóval több annál: jól kirajzolódik belőle Jancsó Béla Ady-felfogása.

Fehér Dezső, Ady egykori nagyváradai szerkesztője *Ha hív az acélhegyű ördög* címmel 1927-ben tizenhat íves kötetben jelentette meg a költőnek a *Szabadságban*, illetve a *Nagyvárad* *Napló*ban 1900 és 1904 közt napvilágot látott publicisztikai írásait. A gyűjtemény elemző vizsgálata mindenekelőtt arra ad alkalmat Jancsó Bélának, hogy – az Ady-filológiát jóval megelőzve – kifejtse: „az újságcikkek hangja már Ady-hang, s a teljes Ady már csaknem egészen, de mindenesetre jobban benne van minden motívumának fegyverzetével az újságcikkekben, mint a korabeli verseiben”. „Sajátságos – folytatja –, hogy a napi események zápora, a folyton önmagába tépő, pillanatokat rögzítő kényszer, az újságíróbot vágta ki az utat először Ady kialakuló világának a kifejezésére. Sajátságosan úgy van: ez újságcikkek fejlődésben előttük járnak a verseknek, melyek halhatatlan formájukkal később tudtak megszületni, s addigra tartalmukból, lelki feszültségükből a pillanatos kényszer szelepein, az intellektuson át sok minden kifejeződött. Ady emberi és magyar lelkiségének fő vonásai majd mind ott vannak ezekben az újságcikkekben...”¹⁹

S minthogy maga Jancsó is jól ismerte a „pillanatokat rögzítő kényszer” természetét (hiszen az *Ellenzék*, az *Újság*, a *Vasárnapi Újság*, a *Pásztortűz* munkatársa volt, mielőtt László Dezsővel az *Erdélyi Fiatalokat* elindította volna), a *Magyar fa sorsa* friss élménye után örömmel fedezi fel ezt a „különös újságírás”-t, amely „a kis napi események mögé pár szóval végtelen távlatokat villant”, és ugyanakkor a váradai íróasztal mellett „a legtávolabbi világrezgést is felfogja”. A leginkább persze arra figyel fel, hogy a legapróbb cikkeket is belengí a magyar bűnök, elfogultságok „fájdalmas ostromozása” és ugyanakkor egy becsültebb és igazságosabb világ „sóvárgó, viharos keresése”.²⁰

Ady szellemisége állandó viszonyítási alap, minden vonatkozásban mérce Jancsó Béla szemében. Ady küzdelmei azt példázzák számára – és közvetve nemzedéktársai számára –,

¹⁸ Jancsó Béla: *Irodalom és közélet*. Bukarest, 1973.

¹⁹ Uő: *Ady, a fiatal újságíró*. In: *I. m.* 188–191.

²⁰ Uo.

hogy belső megújulás nélkül semmiféle külső változás nem hozhat megoldást a Kárpát-medencében megosztva élő magyarságnak.

Ady kritikai szemléletének próbál polgárjogot szerezni a másik – ugyancsak Ady-rajongó – Jancsó-fivér, a kolozsvári Református Kollégiumban irodalmat tanító Jancsó Elemér is. A mozgalom reményteljes szárnybontása idején két figyelemreméltó teljesítmény fűződik a nevéhez: mindjárt a második lapszámban ankétot kezdeményez az irodalomoktatás aggasztó helyzetéről, ezt követően pedig – a következő tanévtől – beindítja az Erdélyi Fiatalok Irodalmi Szemináriumát.

Miért kell ismerünk a magyar irodalmat? – címmel közreadott vitaindítójának lényege: kisebbségi viszonyok közepette felértékelődik az irodalom nemzeti szerepe, a középiskolai irodalomoktatás azonban nincs felkészülve ennek a közvetítésére. Az Eötvös Kollégium végzettje – aki két tanulmányévet töltött Ady városában, a Sorbonne-on – hazatérése után látta, hogy „ameddig az erdélyi magyarság nem megy át azon a szellemi újjászületésen, amelyre először éppen az erdélyi magyar irodalom lépett, addig minden más irányú átalakulás eredménytelen marad, csírájában fog elpusztulni.” Ady irodalmi forradalma – állapítja meg a továbbiakban – cseppet sem érintette az irodalomoktatást. De mialatt „a nagyrészt régi, konzervatív nyomokon haladó középiskola vagy egészen elhallgatta a modern magyar irodalmat, vagy pedig teljes mértékig ellene fordult, és ledorongolta azt”, „az ifjúság titokban a padok alatt Adyt olvasta, és a modern magyar irodalom zászlajára esküdött fel”. A kisebbségi iskola tehát csak akkor tölti be hivatását – vonja le következtetéseit –, ha az irodalomtanár nem csupán tanár, hanem apostola és prófétája is az irodalomnak. Iskolában és iskolán kívül egyaránt. Írásának végkicsengése: „Tíz év telt el a kisebbségi sorsban. Az a generáció, amelyik Erdély irodalmát megteremtette, megtette a kötelességét, csak egyről feledkezett meg: az erdélyi magyar ifjúság jövőjéről. Pedig észrevétlenül a régi magyar nemzedékek mellett újak nőttek fel, és ezeknek az új generációknak a lelke már más, mint a régié. Elszakadtak a múlttól, de a jövőt még nem találták meg. A magyar irodalom szent hivatása, hogy a kezeink közül kisikló új nemzedékeknek megmutassa a jelen kötelességeit, és a magyar géniusz fáklyájával rávilágítson az erdélyi elhivatás nehéz, de megváltó útjára.”²¹

Olyan személyiségeket próbált szóra bírni Jancsó Elemér 1930 tavaszán, mint Berde Mária, Borbély István, Császár Károly, Dániel Viktor, György Lajos, Gyallay Domokos, Kovács Dezső, Kuncz Aladár, Szentimrei Jenő, Tabéry Géza. Közülük azonban csak négyen fejtették ki álláspontjukat: Kristóf György egyetemi tanár, Dániel Viktor, a nagyenyedi Bethlen Kollégium tanára, Császár Károly református leánygimnáziumi tanár és az *Erdélyi Fiatalokkal* kezdettől rokonszenvező, kezdeményezőiket támogató Szentimrei Jenő. „A háború előtti illúziókban ringatózó, nagyhatalmi mámor narkotikumában élő, elfogult nacionalizmustól fűtött, pártpolitikát és közjogi vitákat folytató nemzedék világa idegen és ismeretlen a mai ifjúság előtt – állapította meg a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium tanára. – Ennek már Ady a szellemi vezére, aki merész kezekkel zúzta össze annak a kornak a hazugságait, tépte le az álarcot, és kezdte meg a harcot, mely azután is körülötte folyt. Az Ady körül lezajlott harc mutatja, milyen nagy, szinte áthidalhatatlan az

²¹ Jancsó Elemér: *Miért kell ismernünk a magyar irodalmat?* Erdélyi Fiatalok, 1930. 2. 20–23.

ellentét a régiek és az újak között, és egyszersmind mutatja, hogy az új nemzedék lényegesen más, és ezért lényegesen más szellemi szükségletei is vannak. Hatni reája csak a neki megfelelő szellemi eszközökkel lehet. *Az irodalomban is meg kell történnie – nemcsak Adyra vonatkozólag – annak az átértékelésnek, mely a történelmi szemléletben nagy léptekkel halad előre.*²² Szentimrei Jenő hozzászólása mindenekelőtt szigorú tankönyvkritikájával tűnik ki, s egyben a korszerű irodalomoktatási módszerek meghonosítását szorgalmazza, bő példaanyag bemutatásával.²³

Bár az ankét nem volt kimerítő részletességű, mégis nyilvánvalóvá tette az azonnali meg a távlati teendőket. Összegezésében Jancsó Elemér az alábbi prioritásokat állította fel: 1) mindenekelőtt jó tankönyvekre van szükség, 2) intenzívebbé kell tenni a modern magyar irodalom és ezen belül az erdélyi magyar irodalom tanítását, 3) az Anghelescu által beszüntetett irodalmi köröket hasonló célú társaskörökkel kell pótolni, 4) a lecsökkentett óraszámra való tekintettel az irodalom múltjából csak a legszükségesebbet kell tanítani, 5) minthogy az Anghelescu-törvény értelmében a magyar irodalom nem érettségi tantárgy, a tanítást az olvasás és az irodalom megszerettetésére kell alapozni, 6) a tananyagot racionálisan kell elosztani az osztályok között, 7) „A magyar irodalomtanárokat ki kell válogatni, hogy a meglévő kisszámú magyar középiskolában csak olyan tanít-hassa a nemzeti irodalmat, aki azt tökéletesen ismeri, és tanítását apostolilag tudja elvégezni.”²⁴

Ebből a helyzetképből indul ki Jancsó Elemér, amikor – soron következő lépésként – beindítja az irodalmi szemináriumot: pótolni a középiskola mulasztásait, érdeklődés kelteni a modern magyar irodalom értékei iránt, felfedeztetni a főiskolás ifjúsággal azokat az írókat és műveket, akik és amelyek megéreztetik velük „a ma legigazibb problémái”-t. Az első két előadást maga a szemináriumvezető tartotta 1931 februárjában, természetesen Adyról, mintegy nyolcvan hallgató előtt. Móricz Zsigmondról Venczel József beszélt, Tóth Árpádról Dsida, Kaffka Margitról Kováts József, Szabó Dezsőről Dánér Lajos, Kassák Lajosról Csákány Béla. Az 1931/1932-es tanévben rátértek az 1918 utáni erdélyi magyar irodalom folyamatainak/jelenségeinek a bemutatására. Szentimrei Jenő, Járosi Andor és Tamási Áron egy-egy előadását újabbak nem követték. A továbbiakban az *Erdélyi Fiatalok műsoros estjei* töltötték be hangsúlyosabb szerepet az irodalmi műveltség terjesztésében, városon és falun egyaránt. Ezekben a rendezvényeken gyakran elhangzottak Ady-versek, illetve megzenésített Ady-költemények is. Jancsó Béla egyik beszámolójából tudjuk, hogy például Kolozsváron 1932. február 4-én nagy visszhangú Ady-est hozta élmény-közelbe – „hatalmas közönség előtt” – a költőt. A nagy távlatot nyitó bevezetőt Krenner Miklós (Spectator) tartotta. Bartók, Reinitz és Bretán megzenésített Ady-verseivel N. Tessitori Nóra, Sz. Ferenczi Zsuzsi és Virágh Lajos lépett dobogóra. Jancsó dicséri kinek-kinek az egyéni művészi teljesítményét, de nem hallgatja el azt az igényt sem, hogy szükség lenne már egy-két olyan rendezvényre is, „amely Ady orgonájának minden hangját

²² Dániel Viktor: *Iskola és irodalom*. Erdélyi Fiatalok, 1930. 3. 39–40.

²³ Szentimrei Jenő: *Iskola – élet – irodalom*. Erdélyi Fiatalok, 1930. 5. 71–72.

²⁴ [Jancsó Elemér]: *Ankétunk eredménye*. Erdélyi Fiatalok, 1930. 5. 72–73.

megszólaltatja, és egy-két előadás keretében Adyt mai erdélyi vonatkozásban mutatja meg”.²⁵

Némiképp az *Erdélyi Fiatalok* történetéhez tartozó fejlemény: a kolozsvári Ady Endre Társaság kezdeményezése. Ez is Jancsó Elemér nevéhez fűződik. A lap munkatársai közül tagja volt: Balázs Ferenc, Bányai László, Csögör Lajos, Demeter János, Debreczeni László, Jancsó Béla, László Dezső, Mikó Imre, Szabédi László, Vita Zsigmond. Elnöke Jancsó Elemér volt, egyik alelnöke Balázs Ferenc. „Bár a társaság nem kapott működési engedélyt – olvasható a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon címszavában –, és soraiban is heves viták zajlottak, néhány közös fellépés és közel félszáz cikk jelzi világnézeti és művészi útkeresését.”²⁶

Maga a folyóirat Adyval külön mindössze egy alkalommal foglalkozik: halálának huszadik évfordulóján. Az összeállításban²⁷ a Jancsó Béláé a legjelentősebb megnyilatkozás. Bevallottan nem a költőre, hanem a *gondolkodóra* irányítja az ifjúság figyelmét. „Adyban mi nem elsősorban a költőt látjuk, a világ egyik legnagyobb lírai lángelméjét – írta –, akinek az egyén minden örök kérdésére megrendítő hangja volt. Aki korszakot zárt le az egyéni líra szintézisével, és korszakot nyitott, mert gyökerei egy ösztönös közösség (faj) őstalajából fakadtak. Adyban mi ma, a beteljesedett jóslatai utáni életben elsősorban az új magyar öntudat kiindulását látjuk.” Aki nemzetkritikájával az új magyar gondolkodás alapját teremtetten meg, sorsparancsá tette a saját hibáinktól való megtisztulást, elsőként szólaltatta meg a szociális lelkiismeret hangját, meglátta Erdély igazi szellemi jelentőségét Kelet és Nyugat határán: az emberiség haladásának minden új áramlatát felfogni, asszimilálni és saját erőnké tenni. Miután így számba vette, hogy „az új magyar öntudat épülete számára mennyi alapjövét összehordott”, Ady újraolvasását a következő indítékokkal szorgalmazta: „És el kell olvasni, ahogy ez az új magyar szociális lelkiismeret kiállott az akkori magyarországi nemzetiségek emberi jogai mellé, és ahogy köztük és a magyarság közt megérezte az azonos sors szükséges szolidaritását. Olvasni kell Adyt, amikor kételkedünk magunkban, és olvasni kell, mikor az önáltatás, felületesség, egymás elleni acsarkodás vesz erőt rajtunk.”²⁸

Ez a Jancsó-idézet is azt bizonyítja, hogy az erdélyi Ady-kultusz történetében az *Erdélyi Fiatalok* megkülönböztetett helyet vívott ki magának. Legfőbb érdeme, hogy kisebbségi körülmények között tovább folytatta azt a harcot, amit Ady vívott a magyar nemzet-tudat reformjéért, illetve a nacionalizmussal fertőzött kelet-közép-európai nemzet-tudatok agressziójának fékezéséért. Nemcsak a két világháború között volt időszerű, önérdékünkkel összefüggő kihívás ez. Napjainkban is az, az európai egységesülés távlatában ugyan-csak. Erre utalt Láng Gusztáv is, amikor így fogalmazott: „A kelet-közép-európai naciona-

²⁵ J. B. [Jancsó Béla]: *Ady-szavalóest*. Erdélyi Fiatalok, 1932. 1–2. 20.

²⁶ *Ady Endre Társaság*. Romániai Magyar Irodalmi Lexikon I. Főszerkesztő Balogh Edgár. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1981. 33.

²⁷ Ady halálának huszadik évfordulóján a szerkesztőség három írással emlékeztetett a költőre a folyóirat 1939. évi 1-es számában: Jancsó Béla: *Ady*; Biróné Váró Éva: *Ady, a költő-jós*; *Ady rövid életrajza* (szignó nélkül).

²⁸ Jancsó Béla: *Ady*. Erdélyi Fiatalok, 1939. 1. 1.

lizmusoktól megtisztított, s így megőrzött identitások regionális modelljének létrehozására irányuló transzszilván szándék a történelmi tények tanúsága szerint utópiának bizonyult ugyan, az utópia azonban nem megvalósíthatatlan álmokat jelent. Sokkal inkább olyan korrekcióját a valóságnak, melyre még nem érett meg az idő, nem érték meg az emberek. Hogy ez a korrekció eszményi formájában ma is elérhetetlen? A csillagok is elérhetetlenek, a tengerész mégis hozzájuk igazodva vezet a kikötőbe hajóját.”²⁹

---

²⁹ Láng Gusztáv: *I. m. I. h.*